SUITSIDAL AXLOQNING YOSH XUSUSIYATLARI.

Guliston davlat pedagogika instituti o'qituvchisi:

Eshqulov Shavkat Rustam o'g'li

e-mail: eshqulovshavkat.96@gmail.com

Yosh hususiyatlari suitsidal axloq xususiyatlariga ahamiyatli tarzda ta'sir ko'rsatadi. Masalan, hayotning yoshlik yoki harilikning boshlanishi kabi krizis davri baland suitsidal tayyorgarlik bilan xarakterlanadi.

Bola yoshidagi suitsidal axloq vaziyatli-shaxsiy reaktsiya xarakterini oladi, ya'ni o'lish istagining o'zi bilan emas, balki stressli vaziyatlar yoki jazodan hochishga urinish bilan bog'liq. Ko'pchilik tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, 13 yoshgacha bo'lgan bolalardagi suitsidal axloq –kam uchraydigan ko'rinish, va faqat 14-15 yoshga etgandagina suitsidal faollik keskin o'sadi, 16-19 yoshda eng yuqori darajaga etadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, A.G.Ambrumova tadqiqotlarining ma'lumoti bo'yicha suitsidal axloqli 770 bola va o'smir bola tekshirilganda, ularning eng yoshi 7 yoshda bo'lgan. Ko'pchiligini hislar tashkil etgan (80,8 %). hislarda zaharlanish, o'g'il bolalarda esa yo'qon tomirlarni qirqish va o'z-o'zini osish bo'lgan.

Ko'pchilik mualliflarning hisoblashicha, boladagi o'lim kontseptsiyasi faqat 11-14 yoshga etganidagina babbarobar yaqinlashadi, shundan keyin bola o'limning realligi va qaytarib bo'lmasligini chindan anglaydi. Kichik bola yashash va o'lish o'rtasidagi farqni yaxshi tushunmaganidan o'limdan ko'ra yaxshiroq fantaziya qiladi. Va faqat o'smir yoshiga yaqinlashgach garchi o'zi uchun kam ehtimolli bo'lib ko'rinsa, rad etsa-da, o'limni real ko'rinish sifatida anglaydi. Albatta, "suitsid" va "suitsidal axloq" atamasi qat'iy ma'noda ilk yoshdagilar uchun kam muvofiq keladi.

Bolalar o’z axloqi uchun tushuntiradigan sabablar jiddiy emas va bir lahzalik bo’lib tuyulishi mumkin. Bolalar uchun umuman olganda ta’sirchanlik, ishonuvchanlik, o’z axloqiga past tanqid, kayfiyatning o’zgarishi, impulsivlik, yorqin his qilish va boshdan kechirish layoqati xarakterlidir. Bola yoshida o’z-o’zini o’ldirish g’azab, qo’rquv, o’zi yoki boshqalarni jazolash bilan uyg’onadi. Ko’pincha suitsidal axloq boshqa axloqiy muammolar bilan, masalan, maktabga qatnamaslik yoki nizolar bilan uyg’unlashadi.

Suitsidal axloqning tug’ilishiga, shuningdek, xavotirli va ruhiy azoblanish holati ham ko’maklashadi. Bolalarda ruhiy azoblanish holatining belgilari quyidagilar bo’lishi mumkin: qayg’u, bolalarga xos bo’lmagan kuchsizlik, uyqu va ishtahaning buzilishi, og’irlikning pasayishi va somatik arzlar, omadsizlikdan qo’rqish va o’qishga qiziqishning susayishi, to’laqonli emaslik va inkor etilganlik tuyg’usi, o’z-o’zini o’ta tanqid qilish, odamovilik, xavotirlilik, tajovuzkorlik va frustratsiyaga past chidamlilik. Biz o’smir yoshida suitsidal axloqning birmuncha boshqacha kartinasini kuzatamiz. O’smirlar orasida o’z-o’zini o’ldirishga urinish bolalarga qaraganda ahamiyatli tarzda ko’p uchraydi, shu bilan birga ularning kamchiligigina o’z maqsadlariga erishadilar. Tugallangan suitsidlarning soni barcha suitsidal harakatlarning 1 foizidan oshmaydi. Bu yoshda suitsidal axloq namoyishkorona, shu jumladan, shantaj xarakteriga ega. A.E.Lichkoning ta’kidlashicha, faqat 10 foiz o’smirlardagina o’z-o’zini o’ldirishning haqiqiy istagi mavjud, holgan 90 foizida – bu yordam haqidagi qichhiriqdir. B.N.Almazov 14-18 yoshdagi o’zini atayin kesgan o’smirlar guruhini tekshirib, belgiladiki, faqat 4 foizigina o’z-o’zini kesayotgan lahzasida suitsidal mazmundagi fikrga ega bo’lgan. Ko’pgina ekstsesslar tengdoshlari bilan urushib holganidan keyin, shuningdek, “birodarlashuv” an’anasi yoki sodir etilgan. A.E.Lichko, A.A.Aleksandrov, 14-18 yoshdagi o’smirlar guruhida tekshiruv o’tkazib, 49 foizida suitsidal harakat o’tkir affektiv reaktsiya fonida sodir etilgan degan xulosaga keldilar. O’smirlar guruhida, shuningdek, psixik buzilishlar roli,

masalan, ruhiy azoblanish holati birmuncha o'sgan. Ruhiy azoblanishning "bolalik" belgisiga zerikish va charchash tuyg'usi, mayda narsalarga diqqatni jamlash, isyon va bo'ysunmaslikka moyillik, ichkilik va giyohlarni suiiste'mol qilish qo'shiladi.

Umuman olganda o'smirlarning suitsidal axloqiga tengdoshlari va ota-onalari bilan shaxslararo munosabatlarning ahamiyatli ta'siri haqida gapirish mumkin. L.Ya.Jezlovaning fikriga ko'ra, pubertat yosh oldidan "oilaviy", pubertat yoshida esa "jinsiy" va "muhabbatli" muammolar ustunlik qiladi.

Boshqa, afsuski, nisbatan kam o'rganilgan o'ta muhim omil – o'smir submadaniyaning ta'siridir. OAV ning 1999 yilda «Ivanushki interneshnl» yoshlarning pop-guruhining sardori Igor Sorinning o'z-o'zini o'ldirganligi haqidagi xabariga javoban bir necha o'smir qizlar o'zlarining sevimli shaxslaridan namuna olib, unga ergashganlar.

14 yoshdan keyin suitsidal axloq qizlarda ham, o'g'il bolalarda ham taxminan bir xil namoyon bo'ladi. O'smir yoshida suitsidal axloq ko'pincha jinsiy-shaxsiy munosabatlar, masalan, baxtsiz muhabbat bilan bog'liq bo'ladi. Yoshlar guruhi ruhiy azoblanish holatiga duchor bo'ladi. Ruhiy azoblanish holatining darajasi ko'pincha suitsidal xavfning jiddiyligining ko'rsatkichidir.

Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, tugallangan o'z-o'zini o'ldirishning birmuncha miqdori 40 dan 65 yoshgacha oraliqda sodir etiladi. o'z-o'zini o'ldirish darajasi erkaklar orasida yuqori. Yetuk yoshning tipik stressorlari ajrashish vaziyati, yaqin odamini yo'qotish, ishdan bo'shash, moliyaviy krizis, oiladagi o'lim hisoblanadi.

Keksa yosh yolqizlik, professional faoliyatning yakunlanishi, imkoniyatlarning yo'qolishi, oila va do'stlardan ayrilish va h.k. kabi jiddiy ijtimoiy-psixologik muammolar bilan to'qnashadi. Keksa odamlardagi ruhiy azoblanish holati charchaganlik, fatallik va umidsizlik bilan xarakterlanadi. Umidsizlik o'lishning mustahkam istagida namoyon bo'ladi. Keksa yosh qator

sabablar kuchida suitsidal axloqqa birmuncha mubtalo bo'lganlardan biri hisoblanadi.

Shunday qilib, suitsidentga yaqin bo'lgan odamlar kuchli qayg'u, aybdorlik va g'azab tuyg'ulari bilan tuladilar, ulardan muhofazalagancha o'zlarini autodestruktiv tuta boshlaydilar.

Muhokama qilinayotgan mavzuga xulosa qilib, suitsidal axloqning murakkab majmuaviy xarakteriga yana bir e'tiborni qaratish maqsadga muvofiqdir. Aniq shaxs bilan ishlash uchun etakchi sifatida psixologik tahlilni ajratib, biz, shubhasiz, ijtimoiy, huquqiy, tarixiy, kulturologik, tibbiy, etik kabi muammolarning boshqa muhim aspektlarini ham inobatga olishimiz zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Аванесов С.С. Введение в философскую суицидологию. - Томск: Изд-во Томского университета, 2000, 122 с.

2. Адлер А. Наука жить. Киев, 1997, 67 с.

3. Александров А.А. Нарушения поведения у подростков как один из критериев оценки степени психопатизации/ТПатологические нарушения поведения у подростков. Л., 1973. С. 37-47.

4. Амбрумова А.Г. Роль личности в проблеме суицида // Актуальные проблемы суицидологии. М., 1981. С. 35-49.

5. Амбрумова А.Г. Непатологические ситуационные реакции в суицидологической практике // Научные и организационные проблемы суицидологии. М., 1983. С. 40-52.

6. Амбрумова А.Г. Психология самоубийства // Медицинская помощь, 1994, №3. С. 15-19.

7. Амбрумова А.Г. О деятельности Федерального научно-методического центра суицидологии // Социальная и клиническая психиатрия, 1994. №3.

8. Амбрумова А.Г. Теоретико-методологические и организационные проблемы суицидологической превенции // Проблемы профилактики и реабилитации в суицидологии. М., 1984. С. 8-26.

9. Амбрумова А.Г., Бородин СВ., Михлин А.С. Предупреждение самоубийств. М., 1980.